

نگاهی به زیارت جامعه کبیره

حجت الاسلام والمسلمین علیرضا انصاری*

مقدمه

زیارت جامعه کبیره، میراث گرانقدر دهمین پیشوای پیروان اهل بیت علیهم السلام، امام هادی علیه السلام است. یکی از محورهای مهم فعالیت‌های فرهنگی - سیاسی این امام بزرگوار، جهت تبیین جایگاه واقعی اهل بیت علیهم السلام و گسترش مکتب تشیع، فرهنگ‌سازی برای زیارت قبور نیاکان خود، به‌ویژه امیرمؤمنان علیه السلام و امام حسین علیه السلام بوده است. به نظر می‌رسد که هدف امام هادی علیه السلام از این گونه اقدامات فرهنگی - سیاسی، تبدیل کردن زیارتگاه‌های اهل بیت علیهم السلام به مراکزی برای آشنا شدن مسلمانان با اسلام ناب و جایگاه اهل بیت علیهم السلام در اسلام بود. این کوشش ارجمند، در برابر توطئه دشمنان اسلام که تلاش می‌کردند تا این پایگاه‌های مستحکم را در میان مردم، از بین ببرند و نیز برای مقابله با شیادانی که با نشر افکار غلوآمیز خود درباره امامان علیهم السلام، زمینه‌ساز جدایی جامعه اسلامی از اهل بیت علیهم السلام می‌شدند، انجام گرفت و بدین سان، مجموعه‌ای از زیارت‌نامه‌های ارزنده و آموزنده، از این امام بزرگوار به یادگار ماند که مشهورترین و معتبرترین آنها، «زیارت جامعه کبیره» است.^۱

زیارت جامعه کبیره، اقیانوسی از معارف بلند، ذخایر بی‌بدیل و گران‌سنگ اهل بیت علیهم السلام است که محتوای بسیار عمیق اعتقادی، فرهنگی و اخلاقی را در خود جای داده است. این زیارت‌نامه در واقع دایرةالمعارف امامت و بیانگر فرهنگ اصیل شیعی است؛ از این رو بایسته است این زیارت‌نامه، در ماه رمضان که ماه دعا و مناجات است، بازخوانی شود تا مردم بیشتر به معارف بلند آن آشنا شوند. این نوشتار می‌کوشد نمای کلی از زیارت جامعه کبیره را ترسیم نماید.

* کارشناس علمی گروه تولید محتوای فرهنگی و تبلیغی.

۱. محمد محمدی ری‌شهری؛ شرح زیارت جامعه کبیره؛ ص ۷.

الف. علت نامگذاری زیارت جامعه

در علت نامگذاری زیارت جامعه کبیره دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد،^۱ اما بهترین دیدگاه این است که زیارت جامعه، به زیارتی گفته می‌شود که جامع باشد؛ یعنی بتوان با آن، یکی از اهل بیت علیهم‌السلام یا همه ایشان را زیارت کرد. از میان زیارت‌های جامعه، این زیارت خاص را به دلیل مضامین و نیز مفصل بودنش، «زیارت جامعه کبیره» نامیده‌اند. چنانچه تعبیر «زیارت جامعه» بدون هیچ قیدی به کار رود، دقیقاً بر این زیارت خاص دلالت دارد و بر آن اطلاق می‌شود.^۲

ب. سند زیارت جامعه کبیره

زیارت جامعه کبیره به درخواست یکی از اصحاب امام هادی علیه‌السلام به نام موسی بن عبدالله و توسط امام هادی علیه‌السلام انشا شده است. موسی بن عبدالله درخواست خود را چنین مطرح کرد: «عَلَّمَنِي يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَوْلًا أَقْوَلُهُ بَلِيغًا كَامِلًا إِذَا زُرْتُ وَاحِدًا مِنْكُمْ؛^۳ ای پسر پیامبر خدا، سخن کامل و با بلاغتی را به من بیاموز که در زیارت هر کدام از شما آن را بگویم». امام علیه‌السلام نیز این زیارت را انشا نمود.

درباره سند زیارت جامعه، دیدگاه‌های متعددی ارائه شده است. آنچه که از مجموع آنها استفاده می‌شود، این است که در صحت انتساب زیارت جامعه کبیره به امام هادی علیه‌السلام نمی‌توان تردید کرد؛ زیرا این زیارت هم از نظر محتوا و از نظر سند، بسیار قوی است. آیت‌الله جوادی آملی می‌نویسد: «متن زیارت جامعه کبیره، به گونه‌ای است که هر منصفی صدور این معارف بلند را از غیر معصوم محال عادی می‌داند. افزون بر آنکه خطوط کلی آن را با خطوط کلی معارف قرآن کریم که مرجع نهایی در بررسی روایات است، هم‌هنگ می‌بیند و این، چیزی است که ما را از بحث سندی آن بی‌نیاز می‌کند».^۴

افزون بر قوت متن و محتوا، قرائن دیگری اعتبار این زیارت‌نامه را تأیید می‌کند؛ از جمله شیخ صدوق رحمته‌الله این زیارت‌نامه را در کتاب من لایحضره الفقیه آورده^۵ و روایات مربوط به سند آن را

۱. محمدباقر مجلسی؛ بحارالأنوار؛ ج ۹۹، ص ۲۰۹.

۲. محمد محمدی ری‌شهری؛ شرح زیارت جامعه کبیره؛ ص ۷.

۳. محمد بن علی صدوق؛ کتاب من لایحضره الفقیه؛ ج ۲، ص ۶۱۰.

۴. عبدالله جوادی آملی؛ ادب فنای مقربان؛ ج ۱، ص ۸۷.

۵. محمد بن علی صدوق؛ کتاب من لایحضره الفقیه؛ ج ۲، ص ۶۰۹.

صحیح می‌داند و طبق آنها فتوا می‌دهد. نقل این زیارت‌نامه توسط شیخ طوسی رحمته‌الله در تهذیب الأحکام،^۱ دلیل دیگری بر اعتبار آن است؛ زیرا شیخ طوسی بر طبق روایات غیر صحیح فتوا نمی‌دهد. از سوی دیگر این زیارت‌نامه از سوی امام زمان علیه‌السلام تأیید شده است. مرحوم محمدتقی مجلسی رحمته‌الله می‌گوید:

برای اینکه لیاقت تشرف به حرم علوی را پیدا کنم، به نجف مشرف شدم و تصمیم گرفتم که چند روزی عبادت کنم. روزها در مقام و شب‌ها در رواق مطهر مشغول بودم. شبی در عالم مکاشفه بقیة الله علیه‌السلام را در حرم پدر بزرگوارش دیدم. فردا به «سرّ من رأی» مشرف شدم و چون وارد حرم شدم، مهدی علیه‌السلام آنجا بود. ایستادم و از دور به طور مداحی و در حالی که با انگشت اشاره به او می‌کردم، زیارت جامعه را خواندم. فرمود: «بیا جلو». جلو رفتم. به من لطف کرد و فرمود: «نعم الزیارة هذه؛ خوب زیارتی است این زیارت». گفتم: «از جدّتان می‌باشد» و به قبر مطهر امام هادی علیه‌السلام اشاره کردم. فرمود: «بلی، از جدّم صادر شده است».^۲

ج. بایستگی و اهمیت آشنایی با زیارت جامعه کبیره

شاید این پرسش مطرح شود که چرا باید زیارت‌نامه بخوانیم و این امر چه فایده و نقشی در زندگی انسان دارد؟ زیارت‌نامه با توجه به اهداف زیر خوانده می‌شود:

۱. حفظ یاد اهل بیت علیهم‌السلام

قدردانی، حفظ یاد و آشنایی با قهرمانان، از اصول متعارف و عقلانی است؛ چنان‌که امروزه در جهان برای پاسداشت و شخصیت‌شناسی اشخاصی مانند بوعلی سینا و ملاصدرا، صدها اثر علمی تدوین و همایش‌های متعدد برگزار می‌شود. حفظ و یاد شخصیت اهل بیت علیهم‌السلام که در نظام هستی و هدایت بشری نقش بنیادی دارند، فطری و عقلانی است. افزون بر آن، زیارت در آموزه‌های دینی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار، و با پاسداشت انسان‌های دیگر متفاوت است. از این روست که امام علی علیه‌السلام فرموده است: «لَا يُقَاسُ بِأَلِ مُحَمَّدٍ ص مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَحَدٌ».^۳ در عین حال حفظ یاد اهل بیت علیهم‌السلام، امر فطری و عقلانی و پرداختن به آن، از بایسته‌هاست. آیت‌الله

۱. محمد بن حسن طوسی؛ تهذیب الأحکام؛ ج ۶، ص ۹۵.

۲. محمدتقی مجلسی؛ لوامع صاحبقرانی مشهور به شرح فقیه؛ ج ۸، ص ۶۶۵.

۳. محمد بن حسین شریف الرضی؛ نهج البلاغه؛ تصحیح صبحی صالح؛ ص ۴۸.

جوادی آملی می‌نویسد: «تعظیم، تکریم، گرامی‌داشت و یاد کردن انسان‌های شایسته، هنرمند، فرهیخته فرهنگ‌ساز، نقش‌آفرین ... نام و یاد آنان پس از مرگ لازمه محبت، عشق و ارادت انسان به نیکی‌ها و کمالات است و ریشه در فطرت سرشت آدمی دارد».^۱

۲. بهره‌گیری از معرفت اهل بیت علیهم‌السلام

معرفت اهل بیت علیهم‌السلام، در بردارنده آثار و برکات فراوانی برای زندگی مادی و معنوی انسان است. پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرموده است: «مَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِ بِمَعْرِفَةِ أَهْلِ بَيْتِي وَ لَا يَتَّبِعُهُمْ فَقَدْ جَمَعَ اللَّهُ لَهُ الْخَيْرَ كُلَّهُ»^۲ هر که خداوند با شناخت اهل بیت من و ولایت ایشان، بر او نعمت بزرگی ارزانی کرده باشد؛ در حقیقت همه خیر را برای او گرد آورده است». به عکس نشناختن اهل بیت علیهم‌السلام، موجب عدم دستیابی به معرفت خداست؛ چنان‌که امام رضا علیه‌السلام فرموده است: «وَمَنْ عَرَفَهُمْ فَقَدْ عَرَفَ اللَّهَ وَ مَنْ جَهِلَهُمْ فَقَدْ جَهِلَ اللَّهَ»^۳ هر که ایشان (اهل بیت) را شناخت، خداوند را شناخته است و هر که ایشان را نشناخت، خداوند را نشناخته است».^۴

به‌رغم اهمیت زیارت جامعه کبیره، متأسفانه این زیارت در دیار یاران غریب است؛ زیرا بیشتر شیعیان از آن شناخت کافی ندارند و آنچنان‌که به بعضی دعاها و زیارت‌نامه‌های دیگر اهمیت می‌دهند، بدان اهمیت نمی‌دهند؛ این در حالی است که زیارت جامعه کبیره، یکی از پرمحتواترین زیارت‌نامه‌هاست که به خواندن آن سفارش شده است. آیت‌الله قاضی رحمته‌الله همواره شاگردانش را به خواندن زیارت جامعه توصیه می‌نمود.^۵ یکی از نزدیکان امام خمینی رحمته‌الله می‌گوید: «امام رحمته‌الله ۱۵ سال که در نجف بود، مرتب در تمام شب‌ها این زیارت را می‌خواند؛ به استثنای شب‌هایی که به کربلا می‌رفت یا شدیداً بیمار بود، به حدی که نمی‌توانست حتی به بیرونی منزل هم بیاید، هر شب در یک ساعت خاص به کنار قبر مولای متقیان علیه‌السلام می‌آمد و زیارت جامعه می‌خواند».^۶

۱. عبدالله جوادی آملی؛ ادب فنای مقربان؛ ج ۱، ص ۱۸.

۲. محمد بن علی صدوق؛ الامالی؛ ص ۳۸۳.

۳. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ ج ۴، ص ۵۷۹.

۴. محمد محمدی ری‌شهری؛ شرح زیارت جامعه کبیره؛ ص ۲۵ و ۲۶.

۵. صادق حسن‌زاده و محمود طیار مراغی؛ اسوه عارفان (گفته‌ها و ناگفته‌ها درباره آیت‌الله قاضی رحمته‌الله)؛ ص ۱۳۸.

۶. رضا مختاری؛ سیمای فرزندگان؛ ص ۱۵۰.

د. نگاهی به محتوای زیارت‌نامه

زیارت جامعه کبیره، فشرده‌ای از عقاید و ولایت‌شناسی مکتب اهل بیت علیهم‌السلام است؛ از این رو آن را «مramنامه شیعه» یا «منشور ولایت» نامیده‌اند. در این زیارت‌نامه که با شهادت به یگانگی خدا و سلام بر خاندان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم آغاز شده است، بیش از ۲۰۰ فضیلت برای اهل بیت علیهم‌السلام، مانند گنجینه علم و حکمت الهی، نگهبان اسرار خداوندی، حامل کتاب خدا و جانشین بیان شده است. از این رو این زیارت‌نامه، حاوی غنی‌ترین محتوا درباره امامت و اصول عقاید شیعی است. آیت‌الله جوادی آملی می‌نویسد:

وزان زیارت جامعه کبیره، وزان دعای جوشن کبیر است؛ یعنی همان‌گونه که در دعای جوشن کبیر اسما و صفات فراوانی از خدا ذکر شده و خدا با هزار جلوه، در این دعا بیرون آمده است تا دعاکننده او را با هزار دیده تماشا کند، معرفت به او بیشتر شود و خود را بدان صفات متصف گرداند؛ امام هادی علیه‌السلام نیز در این زیارت، ائمه اطهار علیهم‌السلام را با جلوه‌های گوناگون معرفی کرده تا زائر، ائمه علیهم‌السلام را از دریچه‌های مختلف تماشا کند و سپس آنان را الگو و اسوه خویش قرار دهد و با تاسی به آنها، بر تعالی و تکامل خود همت گمارد.^۱

در یکی از فرازهای این زیارت‌نامه، اهل بیت علیهم‌السلام چنین معرفی شده‌اند:

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ بَيْتِ النَّبُوَّةِ وَ مَوْضِعِ الرُّسَالَةِ وَ مُخْتَلَفِ الْمَلَائِكَةِ وَ مَهْبِطِ الْوَحْيِ وَ مَعْدِنِ الرَّحْمَةِ وَ خُزَّانِ الْعِلْمِ وَ مُنْتَهَى الْحِلْمِ وَ أَضْوَالِ الْكَرَمِ وَ قَادَةَ الْأُمَمِ وَ أَوْلِيَاءَ السُّعْمِ وَ عَنَّا صِرَ الْأَبْرَارِ وَ دَعَائِمِ الْأَخْيَارِ وَ سَاسَةَ الْعِبَادِ وَ أَرْكَانَ الْبِلَادِ وَ أَبْوَابَ الْإِيمَانِ وَ أَمْنَاءَ الرَّحْمَنِ وَ سُلَالَةَ النَّبِيِّينَ وَ صَفْوَةَ الْمُؤَسَّلِينَ وَ عَثْرَةَ خَيْرَةِ رَبِّ الْعَالَمِينَ؛^۲ سلام بر شما ای اهل بیت نبوت و جایگاه رسالت و عرصه رفت و آمد فرشتگان و مرکز فرود آمدن وحی و معدن رحمت و خزانه‌داران بهشت و نهایت بردباری و ریشه‌های کرم و رهبران امت‌ها و سرپرستان نعمت‌ها و بنیادهای نیکان و استوانه‌های خوبان و رهبران سیاسی بندگان و پایه‌های کشورها و درهای ایمان و امینان خدای رحمان و چکیده پیامبران و برگزیده رسولان و عترت بهترین گزیده پروردگار جهانیان و رحمت و برکات خدا بر آنان باد.

بر این اساس است که امام علی علیه‌السلام در یکی از نامه‌های خود به معاویه فرمود: «معاویه! دست از این حرف‌ها بردار که تو در این نامه‌نگاری‌ها همانند کسی هستی که تیرش به خطا رفته باشد.

۱. عبدالله جوادی آملی؛ ادب فنای مقربان؛ ج ۱، ص ۸۴ و ۸۵.

۲. زیارت جامعه کبیره.

باید از این شیطنتها دست برداشته، تابع و پیرو ما باشی؛ چون ما ساخته دست پروردگار هستیم و مردم، دست پرورده ما هستند». ابن ابی الحدید در شرح این جمله نهج البلاغه می‌گوید: «علی علیه السلام در این کلام می‌گوید: ما به هیچ کس از افراد بشر بدهکار نیستیم؛ بلکه مستقیم بر سر سفره الهی نشسته‌ایم».^۱

هـ. اقسام ولایت در زیارت جامعه

در زیارت جامعه به سه‌گونه ولایت اشاره شده است:

۱. دوستی و محبت

یکی از محورهای پر رنگ زیارت جامعه کبیره، دوستی اهل بیت علیهم السلام و دشمنی با دشمنان ایشان است: «وَمَنْ أَحَبَّكُمْ فَقَدْ أَحَبَّ اللَّهَ وَمَنْ أَبْغَضَكُمْ فَقَدْ أَبْغَضَ اللَّهَ؛^۲ هر که شما را دوست داشت، خدا را دوست داشته و هر که شما را دشمن داشت، خدا را دشمن داشته است». در قسمت دیگری از زیارت جامعه می‌خوانیم: «عَلَىٰ مُؤَالَاتِكُمْ وَمَحَبَّتِكُمْ وَدِينِكُمْ وَوَقْفِنِي لِطَاعَتِكُمْ؛^۳ بر موالات و محبت و دین شما، و به اطاعت از شما موفقم فرماید». بر این اساس، اهمیت محبت اهل بیت علیهم السلام تا آنجاست که در آیات قرآن به عنوان نشانه ایمان^۴ و در روایات به عنوان «أَوْثَقُ عُرَى الْإِيمَانِ»^۵ (محکم‌ترین دستگیره ایمان) معرفی شده است. قرآن از این امر به عنوان پاداش رسالت یاد کرده است: «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ؛^۶ بگو ای پیامبر [در مقابل رسالت و هدایت‌تان] از شما پاداشی نمی‌خواهم، جز آنکه به خاندانم محبت کنید». زمخشری در ذیل این آیه نقل می‌کند که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «هر کس با محبت آل محمد صلی الله علیه و آله از دنیا برود، شهید و آمرزیده است و دو در به سوی بهشت به روی او باز می‌شود.... چنین کسی با ایمان کامل و بر سنت و جماعت از دنیا رفته است».^۷

تولای شما فرض خدایی است   قبول و رد آن، مرز جدایی است

۱. عبدالله جوادی آملی؛ ادب فنای مقربان؛ ج ۱، ص ۱۹۴.

۲. همان.

۳. زیارت جامعه کبیره.

۴. مجادله: ۲۲.

۵. محمد بن محمد مفید؛ الأمالی؛ ص ۱۵۱.

۶. شورا: ۲۳.

۷. محمود بن عمر زمخشری؛ الکشاف؛ ج ۴، ص ۲۲۰ و ۲۲۱.

هر آن کس را که در دین رسول است   ولایت، مهر و امضای قبول است
دیانت، بی شما کامل نگردد   به جز با عشق تان دل، دل نگردد^۱

آیت الله سید محمدحسین حسینی طهرانی، درباره عشق علامه طباطبایی رحمته الله علیه به اهل بیت علیهم السلام می گوید:

در مشهد که همه ساله مشرف می شدند و تابستان را در آنجا می ماندند؛ وقتی وارد صحن حرم حضرت رضا علیه السلام می شدند، بارها که در خدمت شان بودم، می دیدم که دست های مرتعش را روی آستانه در می گذاشتند و با بدن لرزان از جان و دل آستانه در را می بوسیدند. گاهی از محضرشان التماس دعائی درخواست می شد، می گفتند: بروید از حضرت بگیرید. ما اینجا کاره ای نیستیم. همه چیز آنجاست.^۲

یکی از یاران امام علیه السلام می گوید:

روزی که [سالگرد] شهادت حضرت فاطمه علیها السلام بود، از امام علیه السلام تقاضا شد که در جمع برادران دفتر که به همین مناسبت جلسه ای در اتاق خود امام علیه السلام تشکیل داده بودند، حاضر شوند. امام علیه السلام آمدند و نشستند. به مجرد اینکه یکی از برادران دفتر شروع به خواندن مصیبت کردند، امام علیه السلام با صدای بلند گریه کردند که ایشان برای ملاحظه حال امام علیه السلام مصیبت را کوتاه کردند و قطرات اشک همچون دانه های مروارید بر گونه هایشان فرو می غلتید.^۳

۲. سرپرستی و امامت

بشر برای پیمودن راه سعادت و گام نهادن در طریق عبودیت و رسیدن به کمالات انسانی، همواره نیازمند راهنما بوده است تا او را در مسیر حرکت به سوی کمال و عبودیت راهنمایی کند. از این رو یکی از مهم ترین اصول اسلام، «ولایت» است. ولایت، به معنای پذیرفتن رهبری پیشوای الهی و نیز اعتقاد به این است که امامان معصوم علیهم السلام پس از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله از سوی خداوند بر مردم ولایت دارند. بر این اساس خداوند بر بندگان، از آغاز خلقت بشر، پیامبران و راهنمایانی همراه با آموزه های حیات بخش را به سوی بندگان فرو فرستاد که آخرین آنان، حضرت

۱. جواد محدثی؛ عشق برتر؛ ص ۱۵.

۲. رضا مختاری؛ سیمای فرزندگان؛ ص ۱۸۲.

۳. سید محمدحسین حسینی طهرانی؛ مهر تابان؛ ص ۵۶.

محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است. خداوند در ادامه این مسیر، ائمه عَلَيْهِمُ السَّلَامُ را به عنوان رهبر نصب نمود؛ چنان‌که در غدیر امام علی عَلَيْهِ السَّلَامُ به عنوان رهبر و سرپرست مسلمانان معرفی شد.^۱ اهمیت ولایت تا آنجاست که خداوند از آن به عنوان اكمال دین و نعمت یاد نمود؛ نعمتی که با هیچ سرمایه مادی قابل مقایسه نیست: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي»^۲ امروز دین‌تان را برای شما کامل کردم و نعمتم را برای شما تمام نمودم». در زیارت جامعه کبیره نیز آمده است: «وَبِمَوْلَانِيكُمْ تَمَّتِ الْكَلِمَةُ وَعَظُمَتِ النِّعْمَةُ».^۳ در فرازهای دیگر زیارت جامعه، امامت ائمه عَلَيْهِمُ السَّلَامُ مطرح شده است: «السَّلَامُ عَلَيَّ... قَادَةَ الْأُمَّمِ وَأَوْلِيَاءِ النِّعَمِ وَعَنَاصِرَ الْأَبْرَارِ وَدَعَائِمَ الْأَخْبَارِ وَسَائِةَ الْعِبَادِ وَأَزْكَانَ الْأَبْلَادِ»^۴ سلام بر رهبران امت‌ها و سرپرستان نعمت‌ها و بنیادهای نیکان و استوانه‌های خوبان و رهبران سیاسی بندگان و پایه‌های کشورها». همچنین آمده است: «السَّلَامُ عَلَيَّ... حَمَلَةَ كِتَابِ اللَّهِ وَأَوْصِيَاءِ نَبِيِّ اللَّهِ وَذُرِّيَّةَ رَسُولِ اللَّهِ»^۵ سلام بر حاملان کتاب خدا و جانشینان پیامبر خدا و فرزندان رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

در عصر غیبت امام معصوم عَلَيْهِ السَّلَامُ نیز مسیر امامت ادامه می‌یابد، زیرا جامعه در عصر غیبت نمی‌تواند بدون رهبر باشد؛ از این رو امام زمان عَلَيْهِ السَّلَامُ، فقیهان را به عنوان جانشین خود معرفی نمود که از آن به عنوان «ولی فقیه» یاد می‌شود: «وَأَمَّا الْخَوَادِثُ الْوَأَقَعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رُوَاةِ حَدِيثِنَا فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَأَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ».^۶ بر این اساس در عصر غیبت، «ولی فقیه» عهده‌دار امامت جامعه است.

در واقع «ولی فقیه»، یکی از نعمت‌های الهی است که خدای متعال به انسان عنایت نموده است؛ زیرا امروزه به برکت رهبری امام خمینی رَحِمَهُ اللهُ و رهبری رهبر حکیم، ژرف‌اندیش و سیاست‌مدار تیزبین، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای دام‌ظله‌العالی، جامعه‌ای عزت‌مند، مستقل و تأثیرگذار در معادلات جهانی داریم. هنری کسینجر^۷ می‌گوید:

آیت‌الله خمینی، غرب را با بحران جدی برنامه‌ریزی مواجه کرد؛ تصمیمات او آن‌چنان

۱. مانده: ۳.

۲. همان.

۳. زیارت جامعه کبیره.

۴. همان.

۵. زیارت جامعه کبیره.

۶. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ ج ۹، ص ۶۹۳.

۷. مشاور اسبق رئیس جمهوری آمریکا.

رعدآسا بود که مجال هر نوع تفکر و برنامه‌ریزی را از سیاست‌مداران و نظریه‌پردازان سیاسی می‌گرفت. او با معیارهای دیگری غیر از معیارهای شناخته‌شده در دنیا سخن می‌گفت و عمل می‌کرد؛ گویی از جای دیگری الهام می‌گرفت. دشمنی آیت‌الله خمینی با غرب، بر گرفته از تعالیم الهی او بود.^۱

۳. ولایت تکوینی

ولایت تکوینی، یعنی فرمانروایی امام بر جهان هستی و اینکه تمام نظام آفرینش به اذن خداوند، تحت حاکمیت و تصرف امام است. اگر آدمی از معرفت راستین و یقینی بهره‌برد، ولایت حقیقی را پیدا می‌کند؛ بدین معنا که می‌تواند در جهان تصرف کند و با نیروی روحی و معنوی، کرامات و افعال خارق‌العاده از خویش بروز دهد.^۲ استاد مطهری رحمته‌الله می‌فرماید:

مقصود از ولایت تکوینی این است که انسان در اثر پیمودن صراط عبودیت، به مقام قرب الهی نائل می‌گردد و اثر وصول به مقام قرب - البته در مراحل عالی آن - این است که معنویت انسانی که خود حقیقت و واقعیتی است، در وی متمرکز می‌شود و با داشتن آن معنویت، قافله‌سالار معنویات، مسلط بر ضمائرها و شاهد بر اعمال و حجت زمان می‌شود. زمین هیچ‌گاه از ولی‌ای که حامل چنین معنویتی باشد و به عبارت دیگر از «انسان کامل» خالی نیست.^۳

بنابراین اهل بیت علیهم‌السلام در اثر پرورش قابلیت‌ها و کسب شناخت و معرفتی والا و رسیدن به ایمان و یقین برتر، به حوزه ولایت الهی راه یافتند که پیامد مبارک آن، افاضه حضرت حق از ولایت تکوینیه خویش به آن ذوات مقدسه بوده است. کارنامه زندگی ائمه علیهم‌السلام، حاکی از آن است که عبودیت و بندگی خدا و ارتباط دائمی با مبدأ کائنات، در سرلوحه زندگی آن بزرگواران قرار داشته است که با همین اکسیر بندگی خدا، کیمیاگری می‌کردند و روح حیات را در کالبد نظام هستی می‌دمیدند.

۱. جمعی از نویسندگان؛ انقلاب چهل ساله؛ ص ۵۰.

۲. علی باقی نصرآبادی؛ «ولایت و ولایتمداری از دیدگاه شهید مطهری»؛ مجله حصون بهار؛ شماره ۱۵، ص ۹۵.

۳. مرتضی مطهری؛ مجموعه آثار؛ ج ۳، ص ۲۸۵.

فهرست منابع

کتاب

۱. حسینی طهرانی، سید محمدحسین؛ مهر تابان، چاپ اول، قم: انتشارات باقرالعلوم، [بی تا].
۲. حسن زاده، صادق و محمود طیار مراغی؛ اسوه عارفان (گفته‌ها و ناگفته‌ها درباره آیت‌الله قاضی)؛ چاپ شانزدهم، قم: اندیشه هادی، ۱۳۹۴ ش.
۳. جوادی آملی، عبدالله؛ ادب فنای مقربان؛ چاپ پنجم، قم: مرکز نشر اسراء، ۱۳۵۶ ش.
۴. جمعی از نویسندگان؛ انقلاب چهل ساله؛ چاپ اول، قم: مؤسسه بوستان کتاب، ۱۳۹۷ ش.
۵. زمخشری، محمود بن عمر؛ الکشاف؛ تصحیح مصطفی حسین احمد؛ چاپ سوم، بیروت: دار الکتب العربی، ۱۴۰۷ ق.
۶. شریف الرضی، محمد بن حسین؛ نهج البلاغه؛ تصحیح صبحی صالح؛ چاپ اول، قم: هجرت، ۱۴۱۴ ق.
۷. صدوق، محمد بن علی؛ الأمالی؛ چاپ ششم، تهران: کتابچی، ۱۳۷۶ ش.
۸. صدوق، محمد بن علی؛ کتاب من لایحضره الفقیه؛ تصحیح علی‌اکبر غفاری؛ چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳ ق.
۹. طوسی، محمد بن حسن؛ تهذیب الأحکام؛ تصحیح حسن الموسی خراسان؛ چاپ چهارم، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
۱۰. کلینی، محمد بن یعقوب؛ الکافی؛ تصحیح علی‌اکبر غفاری و محمد آخوندی؛ چاپ چهارم، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
۱۱. محدثی، جواد؛ عشق برتر؛ چاپ چهارم، قم: بوستان کتاب، ۱۳۹۶ ش.
۱۲. محمدی ری‌شهری، محمد؛ شرح زیارت جامعه کبیره؛ چاپ اول، قم: سازمان چاپ و نشر دارالحديث، ۱۳۸۹ ش.
۱۳. مجلسی، محمدباقر؛ بحار الأنوار؛ چاپ دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.
۱۴. مجلسی، محمدتقی؛ لوامع صاحبقرانی مشهور به شرح فقیه؛ چاپ دوم، قم: مؤسسه اسماعیلیان، ۱۴۱۴ ق.
۱۵. مختاری، رضا؛ سیمای فرزندگان؛ چاپ بیست و ششم، قم: بوستان کتاب، ۱۳۹۷ ش.
۱۶. مفید، محمد بن محمد؛ الأمالی؛ تصحیح حسین استادولی و علی‌اکبر غفاری؛ چاپ اول، قم: کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق.

نشریات

۱. باقی نصرآبادی، علی؛ «ولایت و ولایتمداری از دیدگاه شهید مطهری»؛ مجله حصون بهار؛ شماره ۱۵، بهار ۱۳۸۷، ص ۱۰۳ - ۹۳.